

EKONOMIJA I FINANSIJE

SOCIJALDEMOKRATSKA EKONOMSKA POLITIKA U DOBA KRIZE

dr.sc. Faruk Hadžić, dipl.oecc.
Novembar 2022.



Ekonomska politika najjednostavnije rečeno predstavlja način kako jedna država ostvaruje svoje postavljene ekonomske ciljeve. Prvi korak za vođenje uspješne ekonomske politike postavljanje jasnih i mjerljivih ekonomskih ciljeva, za čije se ostvarivanje onda koriste različiti i dostupni instrumenti ekonomske politike.



Svaka država bi trebala biti zainteresovana za praćenje tri ključna ekonomska indikatora, koji trebaju biti sastavni dio procesa vođenja ekonomske politike, a to su nivo bruto domaćeg proizvoda (BDP) zajedno sa ekonomskim rastom, nivo inflacije i nivo zaposlenosti.

EKONOMIJA I FINANSIJE

SOCIJALDEMOKRATSKA EKONOMSKA POLITIKA U DOBA KRIZE

dr.sc. Faruk Hadžić, dipl.oecc.
Novembar 2022.



Publikacija nastala kao rezultat
saradnje sa Forum lijeve inicijative

Sadržaj

1.	UVODNE NAPOMENE I POZADINA ANALIZE	2
2.	ŠTA JE EKONOMSKA POLITIKA?	3
3.	SOCIJALDEMOKRATSKI PRISTUP EKONOMSKOJ POLITICI	7
4.	EKONOMSKA POLITIKA U BOSNI I HERCEGOVINI	9
5.	EKONOMSKA POLITIKA U DOBA KRIZE	12
6.	KAKO VODITI STIMULATIVNU EKONOMSKU POLITIKU	16
	Reforma fiskalnog vijeća bih	16
	Povećanje praga za neoporezivi dio dohotka	16
	Smanjenje poreskog opterećenja na rad na 31 % / 25% iznosa bruto plate	17
	Definisanje minimalne plate	17
	Promjene nivoa akciznog opterećenja	17
	Reforma radnog zakonodavstva – uvođenje kategorije samozaposlenika	17
	Vaučeri za subvenciju hljeba i seta osnovnih životnih namirnica	17
	Subvencija režijskih troškova građana lošijeg imovinskog statusa	18
	Reforma i jačanje sistema robnih rezervi	18
7.	ZAKLJUČCI I PREPORUKE	19

1.

UVODNE NAPOMENE I POZADINA ANALIZE

Pad ekonomske aktivnosti je normalni dio ekonomskog ciklusa, koji dolazi nakon faze ekonomskog rasta. Određen izuzetak se može povremeno javiti iznenadnim događajima poput pandemije Covid-19, koja je ostavila negativne ekonomske posljedice ne samo po ekonomiju Bosne i Hercegovine, već za gotovo cijeli svijet.

Ipak, pojedine ekonomske pojave poput snažnog rasta cijena-inflacije, ili pada ekonomske aktivnosti-recesije, mogu ostaviti ozbiljne probleme za normalno funkcionisanje države, dovodeći u težak položaj mnoge radnike i građane. Krajnji rezultat je težak život običnog građanina i narušavanje ekonomskog standarda.

U svrhu toga, potrebno je definisati pojedine mjere i politike, koje mogu biti dio socijaldemokratske ekonomske politike u doba krize, koje mogu onda stajati donosiocima odluka za brzu primjenu ukoliko pojedina situacija nastupi. Pored standardnih mjera i socijaldemokratske ekonomske politike u doba krize, zemlja poput Bosne i Hercegovine treba primijeniti i druge mjere i mehanizme, kako bi unaprijedila svoj ekonomski sistem, koji bi bio otporniji u slučaju dolaska ekonomske krize, kako bi negativne posljedice bile što manje.

U sklopu ovog dokumenta, objašnjeno je šta je ustvari ekonomska politika i kako bi se ona trebala voditi, koji instrumenti stoje na raspolaganju donosiocima odluka za provedbu jasno postavljenih i definisanih ciljeva, šta od toga je moguće sprovesti u Bosni i Hercegovini i u kojem roku, te na kraju slijedi prijedlog određenih mjera i politika koje bi trebale ojačati ekonomski sistem u narednom mandatnom periodu, a koje se sastoje od trenutnih, kratkoročnih mjera i politika, te strateških, dugoročnih reformi.

2.

ŠTA JE EKONOMSKA POLITIKA?

Ekonomska politika, najjednostavnije rečeno, predstavlja način kako jedna država ostvaruje svoje postavljene ekonomske ciljeve. Iz navedenog se može vidjeti da prvi korak za vođenje uspješne ekonomske politike postavljanje jasnih i mjerljivih ekonomskih ciljeva, za čije se ostvarivanje onda koriste različiti i dostupni instrumenti ekonomske politike.

Prema Eur-Lexu, ekonomska politika pokriva širok spektar mjera ili instrumenata koje vlade koriste za upravljanje njihovom ekonomijom. Oni uključuju monetarnu politiku, oporezivanje, budžet, otvaranje novih radnih mjesta i sl. U Europskoj uniji, iako je ekonomska politika odgovornost svake zemlje EU, postoji velika multilateralna koordinacija ekonomskih politika između pojedinih zemalja, posebno onih koji pripadaju eurozoni, kako bi se osiguralo da usklađuju zajedničke ciljeve.¹

Postavljanje ekonomskih ciljeva, vođenje ekonomske politike i korištenje instrumenata za ostvarivanje postavljenih ciljeva, zavisi od države do države i različitih načina kako je svaka država organizovana. Nešto kasnije, na primjeru Bosne i Hercegovine, vidjet će se različit nivo upravljanja i vođenja ekonomskom politikom u skladu sa nadležnostima i mogućnostima koje kao država ima.

Ekonomska politika ili makroekonomska politika u svom području djelovanja, fokus stavlja na makroekonomske ciljeve, čije ispunjavanje se prati putem makroekonomskih indikatora. Naime, ekonomija predstavlja skup i interakciju miliona pojedinačnih potrošača i preduzeća, koji ne moraju nužno biti unutar jedne ekonomije, već mogu biti dio drugih država i ekonomija, koji svakodnevno komuniciraju na način da potrošači putem svoje potražnje, a preduzeća putem svoje ponude, određuju na tržištu šta će se, kako i za koga proizvesti od proizvoda, ili pružiti usluga, kako bi se zadovoljile tražene svakodnevne potrebe.²

Kada unutar jedne ekonomije imamo pojedinačne proizvođače ili preduzeća i pojedinačne kupce, onda govorimo o mikroekonomiji kao dijelu ekonomije. Ako ste vlasnik

preduzeća, vaš interes će biti da ostvarite svoje postavljene poslovne ciljeve, što može uključivati ostvarivanje određenog nivoa zarade, povećanje prodaje, definisanje novog proizvoda i usluge, ili čak sve od navedenog. Ako ste opet pojedinačni potrošač, svakodnevno donosite određene odluke, od toga šta ćete kupiti, kojim ćete se prijevoznim sredstvom voziti, ako ćete uopšte isti koristiti, koliko ćete raditi, a koliko odmarati i slično. Izučavanje ovih pojedinačnih aktivnosti preduzeća ili pojedinaca je nešto što izučava mikroekonomija.

Sa druge strane, kada ekonomiju posmatrate kao cjelinu, kada posmatrate kako hiljade, stotine hiljada, ili milioni preduzeća, bez obzira na veličinu, donose odluke, kada nešto investirati, kada otvoriti nova radna mjesta, kakva će biti poreska politika zemlje, ili da li će građani više štediti ili trošiti novca i na osnovu čega donose odluke, nešto je što izučava makroekonomija.

Svaka država bi trebala biti zainteresovana za praćenje tri ključna ekonomska indikatora, koji trebaju biti sastavni dio procesa vođenja ekonomske politike, a to su nivo bruto domaćeg proizvoda (BDP) zajedno sa ekonomskim rastom, nivo inflacije i nivo zaposlenosti. Vlade zemalja, koje na pravi način vode ekonomsku politiku, zainteresovane su da imaju visok nivo zaposlenosti, nizak nivo inflacije i što je moguće više stope ekonomskog rasta kroz povećanje bruto domaćeg proizvoda.

Ostvarivanje ovih postavljenih ciljeva uključuje korištenje određenih i različitih instrumenata ekonomske politike, koji mogu varirati od zemlje do zemlje. Tri su glavna i ključna instrumenta ekonomske politike i to fiskalna, monetarna politika i politika deviznog kursa. U mnogim zemljama, koje nemaju fiksno definisani kurs svoje valute u odnosu na neku drugu valutu, moguće je i primjena instrumenta politike deviznog kursa.³ Pored ova tri ključna instrumenta, moguće je dodati i još dva, a to su politika dohotka i vanjskotrgovinska politika, koje u zavisnosti od načina vođenja ekonomske politike, mogu imati veći ili manji značaj.

Obzirom da Bosna i Hercegovina nema na raspolaganju instrument ekonomske politike koji se odnosi na politiku

¹ EU Lex; Economic Policy (2021), Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/glossary/economic-policy.html>

² Bank of Canada; The Economy and Economic Policy (-), Dostupno na: <https://www.bankofcanada.ca/publications/books-and-monographs/why-monetary-policy-matters/1-economy/>

³ Dolamore R.; The tools of macroeconomic policy—a short primer (2013), Dostupno na: https://www.aph.gov.au/About_Parliament/Parliamentary_Departments/Parliamentary_Library/pubs/BriefingBook44p/MacroeconomicPolicy

deviznog kursa, jer je konvertibilna marka, kao nacionalna valuta u Bosni i Hercegovini vezana za Euro u fiksnom iznosu, ukratko će se objasniti ostala četiri instrumenta ekonomske politike. Ekonomska politika, kao i segment makroekonomije, predstavljaju možda i najsloženiji dio u izučavanju i shvatanju načina kako donošenje jedne političke odluke, mjere, ili reforme može imati na ekonomsku kretanja i ispunjavanje postavljenih ekonomskih ciljeva. Radi jednostavnosti prikaza za osobe koje nisu ekonomisti, te šta ekonomska politika zajedno sa instrumentima predstavlja, u nastavku će se navedeni instrumenti prikazati na primjeru automobila uz navođenje formalnih definicija šta koji instrument predstavlja.⁴

Postavljanje jasnih ciljeva i korištenje instrumenata ekonomske politike, možda se najbolje može pratiti putem kretanja bruto domaćeg proizvoda i to na rashodovni način. Ovaj način je najjednostavniji za pratiti jer za njegov izračun se koriste vrijednosti prema kategorijama potrošnje stanovništva (C), investicija (I), potrošnje države (G), te vrijednosti ostvarenog izvoza (X) i uvoza (IM). Prve četiri kategorije povećavaju bruto domaći proizvod, dok posljednja kategorija uvoza smanjuje njegovu vrijednost.⁵

Prethodno spomenuto je da se ekonomska politika može predstaviti kao jedan automobil. Kako bi se automobil što bolje kretao, potrebno je da ima sinhronizovano djelovanje pojedinih dijelova, bez čega bi kretanje bilo usporeno ili potpuno zaustavljeno. Slično se može reći i za ekonomiju i način vođenja ekonomske politike. Svaki od navedenih instrumenata ekonomske politike treba biti međusobno sinhronizovan kako bi i ekonomija išla naprijed, ostvarujući postavljene ekonomske ciljeve.

Prvi instrument, koji je i ključni instrument jedne ekonomske politike predstavlja fiskalna politika. Najjednostavnije rečeno, ovaj instrument ekonomske politike ima svoje dvije funkcije i to funkciju oporezivanja građana i privrede, te funkciju raspodjele prikupljenih poreza prema različitim kategorijama stanovništva. Ovaj instrument predstavlja svojevrsnu vagu koja mora i treba biti u ravnoteži. Lijevi dio vage predstavlja prikupljanje različitih poreza, koji se mogu jednostavno grupisati na poreze na potrošnju i poreze na rad. Ako ste zaposleni u nekom preduzeću ili imate vlastiti biznis, prijavljeni ste u nadležnom poreznom organu na određeni nivo plate. Mnogi smatraju da je ona plata koja se zaradi ili koja bude uplaćena na tekući račun, ustvari zaradana plata. Istina, ta plata jeste neto plata, ali zaradana plata je bruto plata, koja uključuje i neto platu koju radnik dobije kao uplatu na račun, ali i plaćene poreze i doprinose, koje u ime radnika neko preduzeće uplaćuje prema različitim budžetima. Ovaj dio koji radnik zaradi, a bude uplaćen u ime radnika kao vid poreza, predstavlja porez na rad. Kada je u pitanju oporezivanje privrede kroz porez na dobit preduzeća, stopa oporezivanja dobiti

u Bosni i Hercegovini je relativno niska, a to znači da su preduzeća obavezna dio ostvarene dobiti uplatiti državi. Dobit nastaje kada se troškovi ili rashodi oduzmu od ostvarenih prihoda preduzeća, čime se prikazana dobit može oporezovati i dio usmjeriti prema državi. Ipak, ostvarena dobit je računovodstvena kategorija jer postoje preduzeća koja imaju prikazanu značajnu ostvarenu dobit, ali nemaju novac na računu, dok druga preduzeća imaju ostvareni gubitak, ali imaju značajna finansijska sredstva za vođenje svakodnevnog poslovanja. Razlog leži u činjenici da neka preduzeća imaju različitu strukturu tekućih sredstava koja ulaze u obračun dobiti, poput zaliha proizvoda, koja nisu baš tako likvidna, iako mogu povećati profitabilnost. Druga preduzeća opet imaju visok nivo amortizacije, koji povećava stavku troškova, iako amortizacija nije stvarni izdatak i trošak za preduzeće.

Pored poreza na rad, postoje i porezi na potrošnju, a to znači da kada trošite vašu neto platu i kada dobijete fiskalni račun, platili ste određen nivo poreza na potrošnju. Najpoznatiji porezi na potrošnju su svakako porez na dodanu vrijednost (PDV), ali i akcize i carine na pojedine uvozne proizvode. Iako akcize predstavljaju dio poreza na potrošnju, one su specifičan vid oporezivanja. PDV, kao sveobuhvatan porez, naplaćuje se na gotovo svaku potrošnju i ovi prikupljeni prihodi se mogu iskoristiti za finansiranje svih javnih i budžetskih potreba. Sa druge strane, akciza je namjenski porez na pojedine proizvode poput duhana, goriva ili alkohola i ima dvostruku funkciju. Prva funkcija je da kroz uvođenje višeg nivoa oporezivanja smanji upotrebu pojedinog proizvoda. Druga funkcija je da tako prikupljena sredstva namjenski usmjere u rješavanje određenih društvenih problema, poput liječenja teško oboljelih ili prevenciju određenih bolesti. Porezi na potrošnju uzimaju dodatni novac iz neto plate radnika, što znači da država prvo iz bruto zaradene plate radnika, putem fiskalne politike i definisanog nivoa oporezivanja, prvo uzima dio zaradenog novca po osnovu doprinosa i poreza na dohodak, a onda ostatak plate, što predstavlja neto platu, dodatno oporezuje kroz poreze na potrošnju.

Druga funkcija fiskalne politike predstavlja segment potrošnje onoga što se prikupi kroz različite poreze. U segmentu potrošnje, podrazumijevaju se različite državne potrebe i izdaci, poput izdataka za isplate penzija i drugih socijalnih davanja, transfera za ratne veterane, plate javnog sektora, koje uključuju plate policije, zdravstvenih radnika, nastavnika i profesora, administrativnog osoblja u javnom sektoru, otplatu vanjskog duga, investicija u infrastrukturne projekte, kao i svega onoga što je predviđeno kao trošak i izdatak iz budžeta. Jedna posebna kategorija koja se javlja u sklopu fiskalne politike jeste i budžetski deficit i način za finansiranje deficita. Budžetski deficit je kategorija koja se javlja kada su rashodi ili izdaci iz budžeta veći od prihoda. Ako je država prikupila manje poreza nego što su potrebe i izdaci, onda postoji nekoliko načina kako da se dođe do nedostajućih sredstava. Jedan od načina je povećanje poreza, čime dolazi do dodatnih prihoda, ali to ujedno znači manje novca za potrošnju, što smanjuje ekonomsku moć stanovništva. Drugi način uključuje veće zaduživanje,

⁴ Hadžić F. & Hadžialić D.; Nova ekonomska politika (2018), Dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/334599564_NOVA_EKONOMSKA_POLITIKA_ZA_BOSNU_I_HERCEGOVINU

⁵ Bruto domaći proizvod se računa na sljedeći način: $BDP = C + I + G + X - IM$

koje ima funkciju pokrića nedostajućih poreskih prihoda. Nivo zaduživanja zavisi od načina kako država planira svoju fiskalnu politiku. Ukoliko su zahtjevi za finansiranjem budžetskih izdataka veći od planiranih prihoda, onda će se javiti deficit ili manjak koji se može pokriti kroz zaduživanje. Ukoliko ipak država želi imati nivo izdataka u rangu prikupljenih prihoda, onda vrlo vjerovatno neće imati deficit, već uravnoteženi budžet ili čak suficit, što znači veće ostvarene poreske i druge prihode u odnosu na izdatke ili rashode. Već spomenuto, budžet predstavlja plan prihoda i rashoda.

Drugi važni instrument ekonomske politike predstavlja monetarna politika, koja bi trebala biti nezavisna od djelovanja vlada u državama, ali bi trebala biti sinhronizovana sa djelovanjem drugih instrumenata ekonomske politike. U principu, putem ove politike, određuje se količina novca u opticaju, koji je potreban za obavljanje svakodnevnih transakcija između stanovništva i preduzeća, kako na domaćem, tako i na inostranom tržištu. Ključni cilj ekonomske politike, za čiju implementaciju je nadležna monetarna politika jeste zadržavanje stabilnog nivoa cijena, drugim riječima, kontrola godišnjeg rasta cijena ili nivoa inflacije. Ako bi se monetarna politika objasnila kao jedna jednačina⁶, na jednoj strani bi imali proizvod količine novca i brzine novca u opticaju, dok bi sa druge strane imali proizvod cijena i količina određenih proizvoda. To bi značilo, da ako centralna banka vrši nekontrolisano printanje novca (M), ravnoteža na drugoj strani će se ostvariti ili kroz inflaciju, tako što će doći do povećanja cijena (P), ili kroz proizvodnju novih proizvoda (Q), što neće izazvati inflaciju tj. rast cijena.

Putem monetarne politike, nivo novca u opticaju se može kontrolisati putem kupovanja obveznica od strane državnih organa, koji ima funkciju zamjene nedostajućih finansijskih sredstava u budžetima, kao i putem povećanja deviznih rezervi, što je vrlo bitno za zemlje poput Bosne i Hercegovine, koje imaju limitirani nivo alata za korištenje monetarne politike. Važna funkcija monetarne politike jeste i kontrola visine kamatnih stopa, gdje monetarne vlasti mogu putem snižavanja ili povećanja nivoa kamatnih stopa uticati na nivo ekonomske aktivnosti, što je vrlo bitno u vremenu krize.

Politika dohotka, kao treći instrument ekonomske politike, direktno je vezana za fiskalnu politiku. Putem fiskalne politike, određuje se nivo oporezivanja dohotka, čime se određuje dio koji ide državi. Putem fiskalne politike i politike dohotka, određuje se nivo raspoloživog dohotka radnika, koji onda potiče potrošnju na nivou ekonomije. Donosioci odluka, zavisno od faze ekonomskog ciklusa, mogu putem manjeg oporezivanja povećati raspoloživi dohodak radnika, čime se stimuliše potrošnja, a time i ekonomska aktivnost. Logika je da se država u kratkom roku odrekne određenih poreskih prihoda koji se prikupljaju putem poreza na rad, stimulirajući tako potrošnju. Putem rasta potrošnje, recimo kroz smanjenje poreza na dohodak, porast će prihodi na potrošnju, poput PDV-a i akciza, čime će se ovo smanjenje u

prvom slučaju nadoknaditi, a zavisno od nivoa rasta potrošnje i nivoa multipliciranja potrošnje, čak i prestići. U drugom slučaju, ukoliko je nivo potrošnje previsok, tj. ukoliko je veća potražnja od ponude, dolazi do tzv.z. „pregrijavanja ekonomije“ i pojave inflacije, gdje donosioci odluka mogu povećati poresko opterećenje i na rad i na potrošnju, smanjujući na taj način nivo potrošnje i raspoloživi dohodak radnika. U sklopu politike dohotka, važan segment predstavlja i definisanje nivoa minimalnih primanja koje radnik može ostvariti, čime se pokušava uvesti zaštita onih radnika koji ostvaruju prihode koji su ispodprosječni i koji nisu dovoljni za vođenje svakodnevnog života.

Vanjskotrgovinska politika je četvrti instrument za vođenje ekonomske politike i često se kao instrument zanemaruje, ali putem ove politike u velikoj mjeri se može ostvariti cilj povećanja nivoa bruto domaćeg proizvoda, a time uticati na ekonomski rast. Putem ove politike, u velikoj mjeri se može uticati i na izvoz i na uvoz, što je osnova za trgovinsku razmjenu jedne države sa drugom. Nivo korištenja ovog instrumenta zavisi od nivoa otvorenosti i veličine zemlje, gdje zemlje koje su geografski veće, mogu imati veći uticaj na korištenje pojedinih mjera iz domena ove politike, dok kod malih i otvorenih ekonomija, mjere jedne države mogu imati veliki uticaj na kretanja nivoa izvoza i uvoza, što opet utiče na nivo bruto domaćeg proizvoda. Naime, ako se bruto domaći proizvod računa na rashodovni princip, nivo vanjskotrgovinske razmjene povećava ili smanjuje bruto domaći proizvod. Ako je uvoz veći od izvoza, tada se javlja deficit u vanjskotrgovinskoj razmjeni i za taj nivo deficita se smanjuje bruto domaći proizvod. Ukoliko je izvoz veći od uvoza, onda se javlja suficit i za taj iznos se povećava bruto domaći proizvod.

Putem vanjskotrgovinske politike, mogu se uvoditi carine, tarife i kvote, kao mjere za ograničavanje uvoza, što onda utiče i na nivo bruto domaćeg proizvoda. Ipak, ako jedna država donese takve mjere, vrlo vjerovatno da će i druga država donijeti iste, ili slične mjere što onda limitira trgovinsku razmjenu između zemalja. Sa druge strane, postoje i mjere koje se odnose na podršku izvozu, čime se ne ograničava uvoz, već stimuliše izvoz, čime se ili smanjuje deficit, ili povećava suficit, što u oba slučaja povećava bruto domaći proizvod države. Bitno je naglasiti da državama stoji, u sklopu ovog instrumenta i mogućnost da putem necarinskih barijera utiču na nivo uvoza u jednu državu, propisujući specifične standarde, koji mogu otežati i usporiti uvoz određenih proizvoda koji se proizvode unutar jedne države.

Ako bi se sada ovi instrumenti jednostavno objasnili putem primjera automobila, gdje automobil predstavlja kretanje jedne ekonomije, onda bi se pojedini dijelovi automobila mogli usporediti sa pojedinim instrumentima.

Prvi instrument koji je objašnjen je fiskalna politika. Obzirom da je značaj ovog instrumenta takav da ova politika predstavlja motor i snagu ekonomije, te da od nivoa prikupljenih poreskih prihoda zavisi nivo raspodjele prema različitim kategorijama, možemo reći da ova politika

⁶ Ova jednačina glasi $M \times V = P \times Q$

predstavlja ujedno i motor na automobilu. Ako je motor snažan, automobil će brzo i snažno ići naprijed. Isto važi i za ekonomiju. Snažna fiskalna politika znači više novca, a sa više novca, dolazi do bržeg rasta i razvoja.

Drugi instrument predstavlja monetarnu politiku. Za razliku od fiskalne politike, koja predstavlja motor i pokretač ekonomije, monetarna politika bi trebala biti politika stabilnosti, koja omogućava da se ekonomija može stabilno kretati naprijed. Ako se printa previše novca, dolazi do rasta cijena-inflacije, čime se narušava ekonomska stabilnost. Ako opet u ekonomiji ima premalo novca koji ne odgovara trenutnom ekonomskom rastu i razvoju, onda će ekonomska kretanja biti troma i monetarna politika će biti ta koja sputava ekonomski rast i razvoj. Upravo zbog toga, ovaj instrument može biti definisan kao gume na automobilu, gdje je potrebno imati optimalnu širinu guma spram jačine automobila. Ako su gume preuske, automobil će kliziti, što se figurativno može povezati sa inflacijom. Drugim riječima, nemate punu kontrolu nad automobilom ili ekonomijom. Ako opet imate preširoke gume, vaš automobil će biti trom i spor, čime će sputavati vaše kretanje, što se može povezati sa premalom količinom novca u opticaju.

Treći instrument koji se odnosi na politiku dohotka, predstavlja gorivo jedne ekonomije. Ako je dovoljno novca ostalo privredi i građanima, kroz taj novac doći će do pokretanja ekonomije kroz potrošnju, što dovodi do napretka ekonomije. Ako bi ovaj instrument prikazali na primjeru automobila, onda je to gorivo. Ako automobil ima dovoljno goriva, onda će automobil ići naprijed. Zbog toga, ova politika, kako je prethodno spomenuto, treba da ima direktnu vezu sa fiskalnom politikom, oporezivanje i novac su na isti način povezani kao gorivo i motor na automobilu.

Četvrti instrument, vanjskotrgovinska politika, predstavlja politiku čijom kvalitetnom primjenom novac ili ostaje u ekonomiji, ili curi kroz deficit van određene države. Kao što je već objašnjeno, ako država ima deficit u trgovinskoj razmjeni, a to znači veći uvoz od izvoza, na taj način se smanjuje nivo bruto domaćeg proizvoda kroz izvoz novca van granica države. Upravo taj izvoz novca kroz trgovinski deficit usporava ekonomiju. Na primjeru automobila, vanjskotrgovinska politika bi se mogla objasniti putem rezervoara na automobilu. Ako rezervoar ima puno rupa, gorivo-novac, curi kroz te rupe i ekonomija-automobil se ne može dugotrajno kretati. Smanjenjem rupa, bez obzira da li je u pitanju povećanje izvoza i/ili smanjenje uvoza, više goriva-novca ostaje u automobilu, što dovodi do bržeg kretanja i napretka.

Sada, kada je objašnjen segment i način vođenja ekonomske politike na ilustrovanom primjeru, može se shvatiti značaj sinergije svih instrumenata, gdje odstupanje bilo kojeg od navedenih instrumenata od zajedničkog djelovanja, dovodi do usporavanja ekonomskih kretanja, što utiče i na postavljene ekonomske ciljeve.

3.

SOCIJALDEMOKRATSKI PRISTUP EKONOMSKOJ POLITICI

Pored klasičnog objašnjenja šta je ekonomska politika i koje instrumente ima na raspolaganju, potrebno je napraviti usporedbu sa socijaldemokratskim načinom vođenja ekonomske politike. Prema Krellu i Vautu, tri su principa koja se trebaju uzeti u razmatranje prilikom provedbe osnovnih vrijednosti i prava socijaldemokratske politike, a to su rast, socijalna pravednost i održivost. Ova tri principa, prema autorima, moraju imati jednak tretman u primjeni ekonomske politike. Prvi i osnovni princip se odnosi na ekonomski rast koji se mjeri putem povećanja bruto domaćeg proizvoda. Tokom vremena, prema istim autorima, socijaldemokratski koncept ekonomskog rata se mijenjao, ali se on uvijek naslanjao na kejnzijanske osnove vođenja ekonomske politike. Kada je u pitanju princip socijalne pravednosti, autori navode da socijaldemokratija teži društvu u kojem je svaki ekonomski rast neophodan uslov da bi svakoj osobi bio zagarantovan život koji ostvaruje svoje ljudsko dostojanstvo zaštićeno neophodnom materijalnom podrškom kako bi osigurao da mogu učestvovati u društvenom i demokratskom životu. Treći princip održivosti, pored ekološke, posjeduje i ekonomsku održivost. Naime, autori navode da ekonomska održivost znači da stvaranje bogatstva i nove vrijednosti, mora biti moguće i za buduće generacije kako bi se održalo socijalna tržišna ekonomija. U tom cilju, izdaci za javnu potrošnju trebaju biti snažno finansirani, a posebno dugoročni izdaci i investicije u obrazovanje, istraživanje i infrastrukturu.⁷

Ovdje je ključno navesti da se u osnovi socijaldemokratske ekonomske politike pojavljuje nekoliko ključnih pitanja poput - koji je optimalni nivo određenog poreskog opterećenja, odnosno, ko treba plaćati koliki porez i u kojoj mjeri oporezovati one članove društva koji više zarađuju. Drugo pitanje se odnosi na sistem raspodjele onoga što se prikupi kroz različite poreze. Ako se recimo radnici sa višim dohocima više oporezuju, gdje se taj novac treba usmjeriti? Da li se od tog novca mogu poreski rasteretiti oni koji manje zarađuju? Koliko će prikupljenih poreza biti usmjereno u povećanje penzija ili nekih drugih socijalnih izdataka, kako bi se smanjio jaz između onih koji imaju više, od onih koji nemaju zaposlenje ili priliku da zarade novac.

Drugi opet autori poput Storma smatraju, da je kenzijska revolucija u makroekonomiji dovela do drastične

preorijentacije evropskog socijaldemokratskog mišljenja: od revolucionarne „nacionalizacije sredstava za proizvodnju“ ka „nacionalizaciji potrošnje“, kako je to rekao švedski ekonomista Bertil Ohlin (1938). Posljedica toga je prihvaćanje kapitalizma gdje država zadržava regulaciju i kontrolu nad tržištem, razvijajući tako koncept „države blagostanja“. Ključna odlika od socijaldemokratske ekonomske politike tokom 1950-ih i 1960-ih godina je jačanje potrošnje koja ujedno dovodi do rasta potražnje, a u konačnici do ekonomske ekspanzije koja je potaknuta potrošnjom. Ova ekonomska ekspanzija dovodi na kraju do pune zaposlenosti, visokog rasta realnih plata, skraćivanja radnih sedmica i brže izgradnje socijalnih država. U ovom slučaju, prema autoru, nekoliko je načina kako može doći do rasta realnih plata. Prvo, kada dolazi do jače agregatne potražnje, dolazi i do povećanja plata, što bi u konačnici trebalo dovesti i do veće produktivnosti. Ovaj sistem se održava sve do dostizanja pune zaposlenosti, kada može doći do kraja ekonomskog ciklusa i ulazak u usporavanje, koji se opet može potaknuti većom agregatnom ili ukupnom potražnjom.⁸

Ključni izazov sa kojim se inače socijaldemokratska ekonomska politika susreće, jeste djelovanje i primjena instrumenata u doba ekonomske krize. Prva kriza i izazov koja je dovela u pitanje socijaldemokratski način vođenja ekonomske politike jeste 1970-ih godina pojava stagflacije. Stagflacija je ekonomska pojava, za koju se smatrala da je nemoguća do svoje pojave, a koja istovremeno dovodi do visokog rasta cijena – inflacije i rasta nezaposlenosti. Razlog zbog kojeg se smatralo da je nemoguće imati istovremeno visok nivo cijena – inflaciju i nezaposlenost, jeste što kada se unutar jedne ekonomije dostigne nivo pune zaposlenosti, što znači da nezaposlenost može biti u visini od oko 4%, svako daljnje zapošljavanje dovodi do pritiska na rast plata, jer je tržište rada vrlo usko, a u konačnici dolazi do rasta cijena kao rezultat rasta plata. Sa druge strane, kada je visok nivo nezaposlenosti, nivo rasta cijena je obično nizak, čak povremeno dolazi i do deflacije – pada cijena.

Ipak, vanjski šokovi, poput energetske šoka, mogu dovesti i do visokog rasta cijena, ali i do pada ekonomske

⁷ Vaut S. et al; Economics and Social Democracy (2011), Dostupno na: <https://library.fes.de/pdf-files/iez/08458.pdf>

⁸ Storm S; The Economics and Politics of Social Democracy: A Reconsideration (2020), Dostupno na: <https://www.ineteconomics.org/perspectives/blog/the-economics-and-politics-of-social-democracy-a-reconsideration>

aktivnosti praćenog rastom nezaposlenosti, što predstavlja izazov za vođenje standardnog načina socijaldemokratske politike zasnovane na stimulisanju agregatne potražnje. U situaciji kada dolazi do pojave stagflacije, svako daljnje stimulisanje potrošnje stanovništva u kratkom roku, može samo dovesti do još većeg rasta cijena i jačanja inflatornog pritiska. Ipak, u vremenu krize potaknute inflacijom, socijaldemokratska ekonomska politika može prilagoditi svoj način intervencije koja neće biti usmjerana na nivo jačanje agregatne potražnje, već prije svega prema socijalno ugroženim kategorijama kroz direktne poticaje i subvencije, za što trebaju poslužiti sredstva prikupljena kroz inflacijski porez, te povećanja nivoa minimalne i realne plate, kako bi se efekti inflacije neutralisali. U dugom roku, mjere socijaldemokratske ekonomske politike, trebaju biti usmjerene na stimulisanje proizvodnje i jačanje produktivnosti radnika.

Konačno, u vremenu krize, zavisno od vrste ekonomske krize koja je nastupila, socijaldemokratska ekonomska politika može primijeniti postojeće mehanizme jačanja agregatne potražnje u slučaju dolaska klasične ekonomske krize i recesije uzrokovane padom potražnje, dok u slučaju dolaska krize praćenom rastom cijena i inflacije, potrebno je prilagoditi mehanizme ekonomske politike na način da se usmjeri višak prikupljenih poreskih sredstava kroz inflacijski porez prema ugroženim kategorijama stanovništva, te mjere za stimulaciju minimalnih i realne plate, kako bi se u prvoj fazi standard radnika zadržao, a u narednoj fazi povećao.

4.

EKONOMSKA POLITIKA U BOSNI I HERCEGOVINI

Za razliku od mnogih drugih zemalja regiona i svijeta, Bosna i Hercegovina ima specifično vođenje ekonomske politike. Složena unutrašnja struktura zemlje, dovela je do toga da je većina nadležnosti za vođenje ekonomske politike spuštena na nivo entiteta, bez jasne sinhronizacije i usaglašavanja ekonomskih planova i kretanja, što otežava u konačnici ekonomski napredak Bosne i Hercegovine. Glavni ekonomski izazov koji stoji pred Bosnom i Hercegovinom jeste polazna tačka u vođenju ekonomske politike, a to je postavljanje jasnih i mjerljivih ekonomskih ciljeva. Izostanak u postavljanju ekonomskih ciljeva, kojim bi se težilo većem ostvarenom bruto domaćem proizvodu, a time i ekonomskom rastu, smanjenju nivoa nezaposlonosti i povećanju zaposlenosti, te održavanju stabilnog nivoa cijena, dovodi u pitanje način vođenja ekonomske politike, čija primjena instrumenata, prethodno objašnjenih, ne može dovesti do značajnijeg ekonomskog napretka.

Fiskalna politika u Bosni i Hercegovini je podijeljena prema nadležnosti na državni i entitetski nivo. Nadležnost u oblasti poreza na potrošnju ili indirektnih poreza je na nivou Bosne i Hercegovine. Uprava za indirektno oporezivanje je jedini organ u Bosni i Hercegovini odgovoran za provedbu zakonskih propisa i politike indirektnog oporezivanja, te za naplatu i raspodjelu prihoda od indirektnih poreza. U nadležnosti Uprave je prikupljanje svih indirektnih poreza u BiH: poreza na dodanu vrijednost, carina, akciza i putarine.⁹ Ipak, kada Uprava za indirektno oporezivanje prikupi novac po osnovu ovih poreza, većina tog novca se dalje usmjerava prema nižim nivoima vlasti, gdje se prvo odvaja novac za otplatu vanjskog duga i finansiranje institucija na nivou Bosne i Hercegovine, dok se ostatak usmjerava prema nižim nivoima. Drugim riječima, nadležnost u prikupljanju poreza na potrošnju je na nivou Bosne i Hercegovine, ali ključna nadležnost u raspodjeli ovog novca je na nižim nivoima i to entiteta, kantona i lokalnih zajednica. Obzirom da je segment prikupljanja poreza centralizovan, na nivou Bosne i Hercegovine imamo jedinstvenu stopu oporezivanja potrošnje i to sa 17%, te su također jedinstveno utvrđeni nivoi carina i akciza na različite proizvode. Privremene koeficijente raspodjele određuje Upravni odbor Uprave za

indirektno oporezivanje i to obično kvartalno, gdje se obično raspodjela vrši na način:¹⁰

- Federacija BiH - 61,48%
- Republika Srpska - 34,97%
- Brčko Distrikt BiH - 3,55%

Nadležnost u dijelu prikupljanja i raspodjele poreza na rad ili direktnog oporezivanja, koji uključuje segment prikupljanja doprinosa za PIO i Zdravstveno, te poreza na dohodak radnika i porez na dobit preduzeća, je u potpunosti na nivou entiteta u Bosni i Hercegovini. Obzirom da je ovaj nivo oporezivanja u nadležnosti entiteta, entiteti imaju različite stope oporezivanja rada, tako da Republika Srpska ima niži nivo zbirnog oporezivanja za razliku od Federacije BiH, koja još uvijek nije provela reformu poreskog sistema. Kao primjer toga se može navesti neto dogovorena plata koju dobije radnik u iznosu od 1.000 KM. U Republici Srpskoj, na ovaj iznos plate, poslodavac u ime radnika isplaćuje još i 567 KM doprinosa i poreza na dohodak¹¹, dok je u Federaciji BiH potrebno za istu neto platu uplatiti još 726 KM doprinosa i poreza na dohodak.¹²

Upravo zbog ove podijeljene nadležnosti u oblasti poreske politike, politika dohotka, kao instrument ekonomske politike, također je u nadležnosti entiteta. Ova politika, prethodno spomenuta, je u vezi sa fiskalnom politikom, jer kroz nivo definisanja oporezivanja rada, utiče se direktno i na visinu raspoloživog dohotka radnika, koji služi za potrošnju. Upravo zbog toga, danas imamo različit nivo definisanja minimalne plate u Bosni i Hercegovini, koja varira između entiteta, čime se unutar jedne države radnici stavljaju u različit socio-ekonomski položaj. Dohodak je u oba entiteta oporezovan sa 10%, kao i dobit preduzeća, uz različit nivo neoporezovog dijela dohotka, gdje je veći dio neoporezovog dohotka u Republici Srpskoj, za razliku od Federacije BiH.

¹⁰ Uprava za indirektno oporezivanje BiH; Odluke Upravnog odbora (-): <http://www.new.uino.gov.ba/bs/Odluke%20UO>

¹¹ CPU; Moj porez za Republiku Srpsku (2020), Dostupno na: <https://mojporez.ba/rs/>

¹² CPU; Moj porez za Federaciju BiH (2020), Dostupno na: <https://mojporez.ba/fbih/>

⁹ Uprava za indirektno oporezivanje BiH; Nadležnosti za indirektno oporezivanje (-), Dostupno na: <http://www.new.uino.gov.ba/bs/O-NAMA>

Monetarna politika je instrument koji je u potpunosti u nadležnosti Bosne i Hercegovine, ali sa određenim ograničenjima. Naime, Bosna i Hercegovina prema nadležnostima nema pravu Centralnu banku, iako ima naziv takve institucije, već ustvari naša Centralna banka funkcionira prema aranžmanu Valutnog odbora, najrigidnijeg oblika monetarne politike, što znači da su mehanizmi limitirani u korištenju instrumenata kako to imaju na raspolaganju druge države širom svijeta.

Osnovni ciljevi i zadaci Centralne banke su utvrđeni Zakonom, saglasno Općem okvirnom sporazumu za mir u BiH. Centralna banka Bosne i Hercegovine održava monetarnu stabilnost u skladu s aranžmanom Valutnog odbora, što znači da izdaje domaću valutu uz puno pokriće u slobodnim konvertibilnim deviznim sredstvima po fiksnom kursu 1 KM: 0,51129 Euro.¹³ Ovo u praksi znači da je moguće u opticaju imati samo onoliko KM, koliko naša država ima deviznih rezervi. Ukoliko dođe do povlačenja novca uslijed panike i konverzije KM u Euro, za isti iznos izdatih Eura prema tražiocima takve transakcije, Centralna banka je dužna da povuče iz optičaja KM, što može ugroziti način i funkcionisanje ekonomije u Bosni i Hercegovini.

Ovaj nivo monetarne politike može biti i u funkciji ograničenja, ali i održavanja stabilnosti unutar ekonomije. U slučaju političkih pritisaka za štampanje dodatnih količina novca bez pokrića, sistem Valutnog odbora pruža sigurnost i zaštitu da ne dođe do gubitka povjerenja i masovnog povlačenja novca, a time i izazivanja finansijske krize uzrokovane hiperinflacijom. Sa druge strane, u slučaju krize do koje može doći vanjskim uticajem, poput krize rasta cijena – inflacije, u sistemu Valutnog odbora nema mogućnosti za primjenu mehanizma podizanja kamatnih stopa, kako bi se inflacija obuzdala, čime se ograničava mogućnost za djelovanje i pomoć privredi i građanima.

Vanjskotrgovinska politika je četvrti instrument, koji je možda i najmanje iskorišten u Bosni i Hercegovini, iako Bosna i Hercegovina ima direktnu nadležnost za vođenje ove politike kroz vanjskotrgovinsku politiku, carinsko-tarifnu politiku BiH, kao i pripremanje ugovora, sporazuma i drugih akata iz oblasti ekonomskih odnosa i trgovine sa drugim državama.¹⁴ Kontrola uvoza, kao jedna od mogućnosti, je vrlo teško provediva, pogotovo što Bosna i Hercegovina ima potpisane trgovinske sporazume sa Evropskom unijom, koja je ujedno i najznačajniji trgovinski partner Bosne i Hercegovine. Upravo se sa Evropskom unijom ostvaruje preko 70% cjelokupne vanjskotrgovinske razmjene Bosne i Hercegovine. Podrška izvozu je druga mogućnost koja stoji na raspolaganju našoj državi, ali je ona vezana za sistem državne pomoći, u kojem je navedeno šta je dozvoljena, a šta nije dozvoljena državna pomoć.¹⁵

¹³ Centralna banka Bosne i Hercegovine; Ciljevi i zadaci (-); Dostupno na: <https://www.cbbh.ba/Content/Read/13>

¹⁴ Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa; Nadležnosti u vanjskotrgovinskoj politici BiH (-); Dostupno na: <http://www.mvteo.gov.ba/Content/Read/nadleznosti>

¹⁵ Službeni glasnik BiH; Zakon o sistemu državne pomoći (2012); Dostupno na: <http://www.szdp.gov.ba/data/dokumenti/pdf/Zakon%20o%20sustavu%20DP%20BOS.pdf>

Nedostatak u vođenju ekonomske politike u Bosni i Hercegovini predstavlja činjenica na na nivou Bosne i Hercegovine ne postoji institucija koja bi prvo definisala, a onda koordinirala ekonomsku politiku između nadležnosti entiteta i države Bosne i Hercegovine, zasnovana na tri principa visoke zaposlenosti, niske razine cijena i rasta bruto domaćeg proizvoda. Institucija koja ima djelomičnu ulogu za vođenje dijela ekonomske politike je Fiskalno vijeće Bosne i Hercegovine. Nadležnost Fiskalnog vijeća jeste da koordinira fiskalnu politiku dva entiteta, koje se sastoji od šest članova sa pravom glasa. Ipak, fiskalna politika je samo jedan dio ekonomske politike, što ustvari limitira naš ekonomski napredak i potencijal.

Navedeni prikaz instrumenata ekonomske politike ukazuje da ovakav način vođenja ekonomske politike nije u određenoj mjeri naslonjen na socijaldemokratske principe. Kada je u pitanju fiskalna politika, potrebno je prvo krenuti od sistema PDV-a, koji je u svojoj prirodi regresivan, a to znači da kategorije stanovništva sa manjim primanjima plaćaju procentualno viši nivo poreza. To se najbolje može objasniti na primjeru da ako radnik koji ima platu od 596 KM, sve potroši na hranu i režije, od ovog iznosa je državi platio oko 87 maraka PDV-a, što iznosi oko 15% njegove plate. U drugom primjeru, ako neko ko ima platu od 1.000 maraka, potroši isti dio plate na hranu, platio će također državi 87 maraka PDV-a, ali u ovom slučaju će taj iznos PDV-a biti 8,7% njegovog ukupnog dohotka. Treći ekstremni primjer, ako neko ima 3.000 maraka platu, pa potroši 1.000 maraka na hranu, državi će platiti 145 maraka PDV-a, ali to je samo 4,8% njegove plate. Zato je PDV kao porez nepravedan prema radnicima sa nižim platama, jer im uzima u procentualnom omjeru više poreza u odnosu na njihovu platu. Iako se prihodi od PDV-a prikupljaju od svih građana u procentualnom istom omjeru, oni kojima je uzeto više novca u odnosu na njihov dohodak, bi kroz sistem budžetske raspodjele trebali dobiti više novca, kako bi se ublažili visoki životni troškovi pogotovo u vremenu krize.

Drugi primjer se odnosi na segment oporezivanja rada. Specifičnost ovog segmenta, pogotovo u Federaciji BiH, jeste da radnik zaradi puno veću platu od one koju dobije na račun, što znači da postoji znatna razlika između ostvarene bruto plate. Ukoliko se želi smanjiti jaz između minimalnih plata i maksimalnih poreza, potrebno je značajnije smanjiti nivo poreskog opterećenja na plate, sa sadašnjih 41,5% iznosa bruto plate, tj. one plate koju svako od nas zaradi, na nivo od 25%, uz podizanje minimalne plate na nivo od 750 KM. Na taj način, minimalna bruto plata, tj. plata sa porezima bi iznosila 1.000 KM, dok bi radnik dobio na račun 750 KM, uz uvođenje neoporezivog dijela od 1.000 KM mjesečno. Upravo je ovo iznos koji je potreban za vođenje normalnog života jednog radnika, što je danas sve teže i teže zbog rastućeg nivoa inflacije kojeg imamo. Progresivno oporezivanje dohotka u Bosni i Hercegovini nije zastupljeno, što bi značilo da osobe sa višim dohodcima plaćaju veće poreze, što se možda može i objasniti da relativno mali broj zaposlenih radnika u procentualnom iznosu ima veći dohodak. Ipak, socijalno je nepravedno da se na isti način oporezuje dohodak radnika koji imaju

ispodprosječnu platu i radnika koji ima neto platu u rangu nekoliko prosječnih plata. U prvom slučaju, radnik koji trenutno ima platu od 600 KM, što je plata koja nije dovoljna za vođenje svakodnevnog života, državi treba platiti oko 30 KM poreza na dohodak, što bi se moglo korigovati na dva načina. Prvi način, jeste utvrditi da je neoporezivi dio dohotka na plate radnika 1.000 KM. Druga mogućnost, jeste definisati da se iznos zakonski minimalnih plata ne oporezuje.

Povećanje socijalne pravednosti se može ostvariti na način, da se ,umjesto dosadašnjeg načina vođenja fiskalne politike koja ide prvo od želja i zahtjeva donosioca odluka, prvo definišu izdaci, pa onda gleda način ostvarivanja prihoda, prvo krene od postavljenih ciljeva, te spram toga definisanja nivoa izdataka i potrošnje koji je potreban za ostvarivanje postavljenog cilja ili ciljeva. Ovaj pristup, koji bi išao od vrha prema dnu, umjesto sa dna prema vrhu, značio bi povećanje nivoa socijalne pravednosti gdje bi se fiskalna politika i politika dohotka, pretvorile u instrumente za povećanje socijalne ravnopravnosti i pravednosti.

5.

EKONOMSKA POLITIKA U DOBA KRIZE

Jedan od sastavnih procesa u ekonomskom kretanju jedne ekonomije jeste prolazak kroz različite faze ekonomskih ciklusa. Prema Burnsu i Mitchellu ekonomski ciklusi predstavljaju period krize koji je pratio period prosperiteta. Oni dalje ekonomski ciklus objašnjavaju kao „period rasta koji je praćen recesijom, recesija kontrakcijom, kontrakcija ponovnim oživljavanjem, a oživljavanje novom ekspanzijom“.¹⁶ Upravo je ovaj prikaz, i suština za vođenje ekonomske politike u doba krize. Kriza unutar ekonomskog ciklusa nastaje nakon faze ili perioda rasta, ali svaka kriza nije ista u svojoj osnovi. U prethodnoj definiciji je navedeno da recesija dolazi nakon faze rasta, ali ne postoji zvanična definicija recesije. Ipak, većina ekonomista pod recesijom podrazumijeva dva uzastopna kvartala pada realnog bruto domaćeg proizvoda neke zemlje.¹⁷ Pod realnim bruto domaćim proizvodom se smatra ostvareni bruto domaći proizvod korigovan za nivo inflacije. Sa druge strane, Odbor za praćenje poslovnog ciklusa Nacionalnog biroa za ekonomska istraživanja SAD-a definiše recesiju kao “značajan pad ekonomske aktivnosti koji se širi po cijeloj privredi, koji traje više od nekoliko mjeseci, obično vidljiv u proizvodnji, zapošljavanju, realnom dohotku i drugim pokazateljima. Prema ovom Odboru, recesija počinje kada privreda dostigne vrhunac aktivnosti i završava, kada privreda dostigne najnižu vrijednost.”¹⁸

Upravo ove definicije će nam pomoći da detaljnije pratimo ekonomska kretanja prema tri ključna ekonomska indikatora od 2019. godine, kako bi se utvrdili različiti efekti ekonomske krize koja je pogodila i Bosnu i Hercegovinu. Već prethodno spomenuto, ekonomska kriza uključuje pad ekonomske aktivnosti. Međutim, postoje i drugi faktori koji mogu uzrokovati ekonomsku krizu poput inflacije, koja, ukoliko se prepusti slobodnom kretanju, može napraviti ogromnu društvenu i ekonomsku štetu. Različiti faktori koji dovode do nastanka krize, zahtijevaju korištenje

različitih mjera i instrumenata ekonomske politike, gdje je vrlo bitno primijeniti prave mjere u pravo vrijeme.

Od završetka rata u Bosni i Hercegovini 1995. godine, bile su prisutne ukupno tri veće i značajnije ekonomske krize. Prva značajnija kriza u Bosni i Hercegovini se desila dolaskom Velike recesije, koja je pogodila cijeli svijet u periodu 2007-2009., sa svojim produženim djelovanjem sve do 2015. godine. U međuvremenu, Bosna i Hercegovina je bila u kraćoj recesiji i padu ekonomske aktivnosti u 2014. godini, dijelom i zbog velikih poplava koje su te godine pogodile Bosnu i Hercegovinu.¹⁹ Druga ekonomska kriza nastupila je dolaskom pandemije Covid-19, koja je u Bosnu i Hercegovinu stigla početkom 2020. godine, dovodeći do snažnog ekonomskog pada, koji je praćen nešto dužim ekonomskim oporavkom. Treća ekonomska kriza, nastupila je nakon pandemije Covid-19 i praćena je visokim nivoom rasta cijena – inflacijom u prvoj fazi, te recesijom koja slijedi u drugoj fazi.

Dvije navedene krize su u svojoj suštini različite i nemaju iste uzroke nastanka. Pandemija Covid-19, je specifična kriza koja je nastupila dok su ekonomije mnogih zemalja bile u fazi uzleta i rasta, što znači da još uvijek nije bio dostignut vrhunac u ekonomskom ciklusu. Kada se dostigne vrhunac ekonomskog ciklusa, obično dolazi do narušavanja potrošačkog optimizma, manje se novca troši, vlada neizvjesnost, te u toj fazi zbog manje potrošnje stanovništva, kako bi se zadržao nivo ekonomske aktivnosti, potrebna je intervencija države kroz jaču i snažniju javnu potrošnju, čime se ekonomije, kroz stimulatívni paket intervencionističke pomoći, vraćaju u prvobitno stanje, čime započinje nova faza oporavka i uzleta u ekonomskom ciklusu. Intervencija od strane države se obično implementira na stranu potražnje, a u nekim slučajevima, i na stranu ponude. Logika je da, kada dolazi do manje potrošnje stanovništva, država kroz stimulatívne pakete pomoći, pomaže otvaranje radnih mjesta ili dijeli novac, čime pokušava potaknuti opet nivo potrošnje. Padom potrošnje, dolazi i do pada u naplati poreza, čime manje novca ostaje za finansiranje drugih rastućih državnih izdataka. Stimulatívni paketima pomoći, kroz otvaranje

¹⁶ Međunarodni monetarni fond; Ekonomski ciklusi (-), Dostupno na: www.imf.org/%2F-%2Fmedia%2FFiles%2FPublications%2FWP%2F2020%2FEnglish%2Fwpiea2020073-print-pdf.ashx&usg=AOvVaw2S2VVnQKUoQCtFXnekFE7D

¹⁷ Claessens S, Kose A; What is Recession (2009), Dostupno na: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2009/03/basics.htm>

¹⁸ National Bureau of Economic Research, Business Cycle Dating Committee Announcement (2020), Dostupno na: <https://www.nber.org/news/business-cycle-dating-committee-announcement-june-8-2020>

¹⁹ Čaušević et al, Utjecaji i rizici klimatskih promjena (2021), Dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/344562602_Bosna_i_Hercegovina_-_Utjecaji_i_rizici_klimatskih_promjena

novih radnih mjesta i povećanje potrošnje, raste i naplata poreza, čime se onda mogu vratiti različita zaduženja koja su neophodna za stimulative pakete pomoći.

Razlika pada ekonomske aktivnosti tokom pandemije Covid-19 u odnosu na druge ekonomske krize, jeste što su ekonomije zaustavljene nasilu, a da prirodno nisu stigle do vrhunca ekonomskog ciklusa. U takvoj situaciji, mnogi su imali stabilne poslove i izvore primanja, želju i novac za potrošnjom, ali nije bilo prilike, pogotovo u sektorima ugostiteljstva, hotelijerstva, prijevoza, ili generalno turizma. Zaustavljanjem ekonomije u tom trenutku, te ogromnim paketom pomoći u zemljama širom svijeta, koji je iznosio oko 10,6 triliona dolara, željela se stimulisati potrošnja stanovništva. Problem je nastao, što su mnogi već imali dovoljno novca, kojeg nisu mogli potrošiti u pojedinim sektorima. Na taj način, u kratkom roku, mnogi su zbog dodatnog novca, koji je uglavnom kreiran novom emisijom centralnih banaka, usmjerili svoju potražnju na različita potrošna dobra, što je dovelo do veće potražnje od ponude i problema u lancima snabdijevanja. Krajnji ishod, iako je kratkoročno imao pozitivne efekte, značio je ulazak u fazu inflacije.

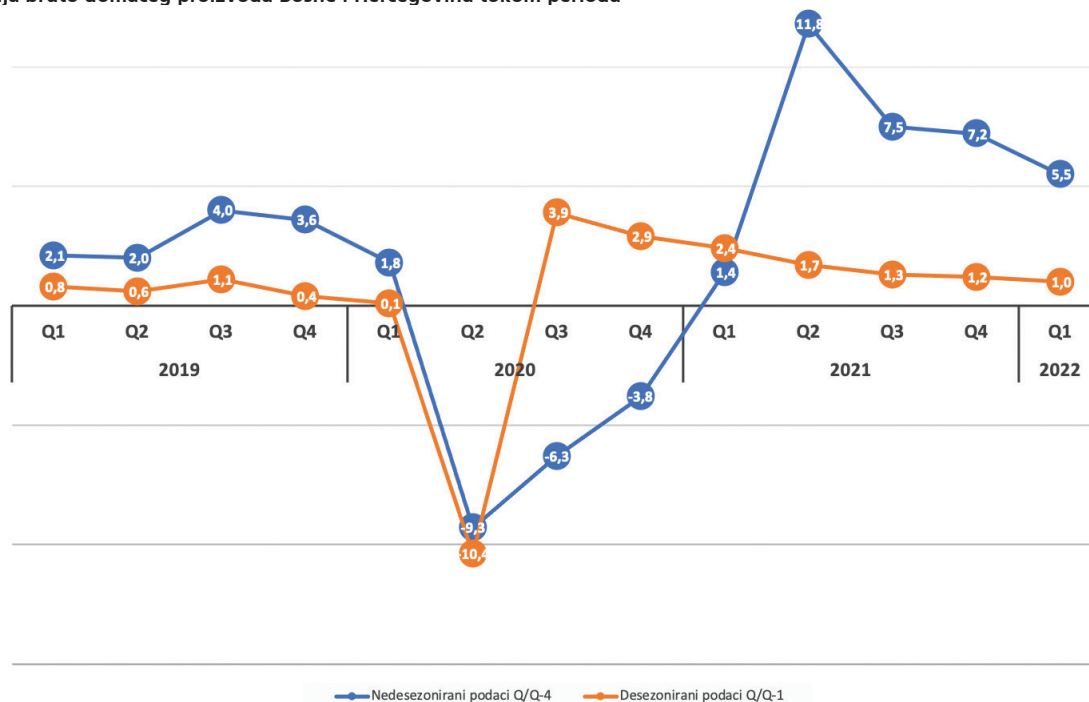
Pojava inflacije, ili opšti rast cijena, ima različite uzroke i nastanke. Krajnji efekti inflacije su uglavnom isti, ali svaka inflacija nije ista. Inflacija može nastati kao rezultat šoka na tržištu, poput šoka u ponudi pojedinih energenata ili hrane. Uz istu potražnju za pojedinim proizvodima, a uz manju ponudu, dolazi do rasta cijena. Intervencija države u ovom slučaju ne može ići na stranu potražnje, jer stimulisanjem potražnje, može doći samo do još većeg rasta cijena.

Mjere u ovom slučaju trebaju biti usmjerene, ukoliko je moguće na stranu povećanja ponude, što je nekada teško u kratkom roku. Drugi uzrok inflacije može biti relativno usko i malo tržište rada. Ako recimo jedna ekonomija ima dosta nezaposlenih osoba, tj. kada je broj radnih mjesta koja se otvaraju manji od broja radnika koji traže posao, onda su preduzeća ta koja mogu diktirati plate na tržištu. Ako je situacija suprotna, kada unutar ekonomije postoji manji broj nezaposlenih osoba ili osoba koje traže posao, u odnosu na broj radnih mjesta koja se otvaraju, onda su osobe koje traže posao te koje mogu diktirati visinu plate. U ovoj situaciji, zbog većih zahtjeva i pritiska na rast plata, dolazi do povećanja i proizvoda, zbog rastućih troškova poslovanja, čime dolazi do inflacije. Prva situacija je u većoj mjeri uzrokovala rast cijena u Evropi, dok je druga situacija trenutno prisutnija u SAD-u.

Kako bi se posmatrali efekti druge i treće ekonomske krize u Bosni i Hercegovini, u periodu 2020.-2022. godine, kao i mjere koje je neophodno bilo donijeti tokom perioda krize, na slikama 1. – 5. prikazani su grafički kretanja pojedinih indikatora.

Na Slici 1, prikazana su kretanja stope ekonomskog rasta Bosne i Hercegovine, prema kvartalima od 2019. godine do prvog kvartala 2022. godine. Na grafikonu su prikazane stope ekonomskog rasta na dva principa, gdje plava linija predstavlja kretanje ili usporedbu stope ekonomskog rasta u kvartalu jedne godine, u odnosu na isti kvartal prethodne godine. U ovom slučaju se uspoređuje prvi kvartal 2020. godine u odnosu na prvi kvartal 2019. godine. Drugi prikaz stopa ekonomskog rasta odnosi se na usporedbu stopa

Slika 1.
Kretanja bruto domaćeg proizvoda Bosne i Hercegovina tokom perioda



Izvor: Agencija za statistiku BiH

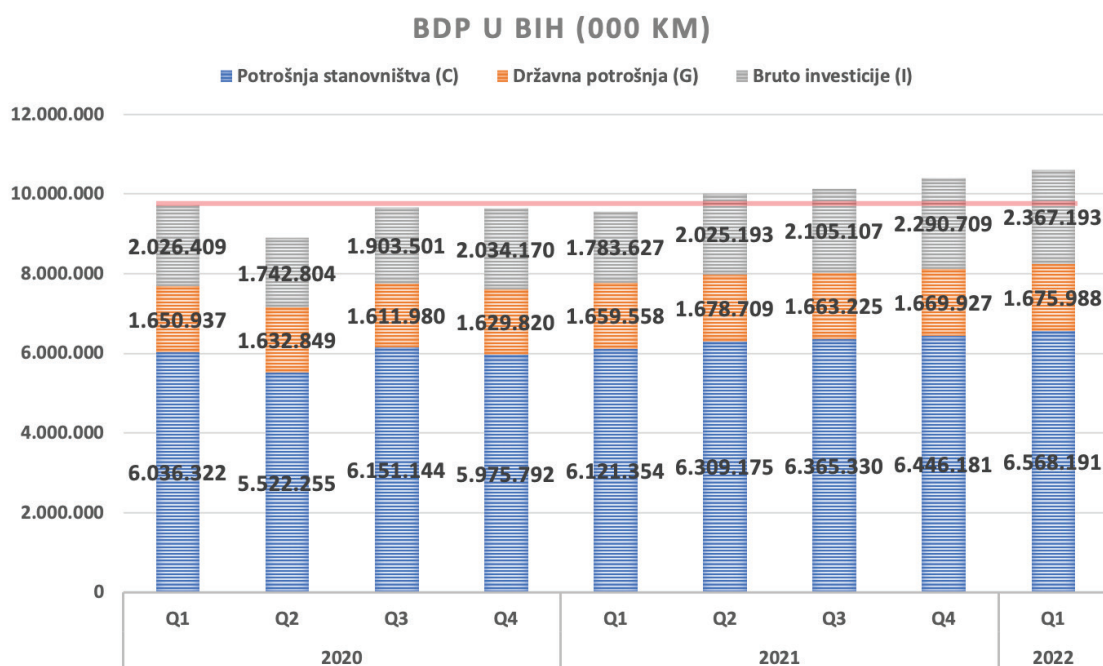
rasta jednog kvartala u odnosu na prethodni kvartal, što praktično znači da se na primjeru poredi prvi kvartal 2020. godine u odnosu na četvrti kvartal 2019. godine.

Ako se pažljivo prate stope kretanja u 2019. godini, onda se može primijetiti da je 2019. godina već obilježena kao godina ekonomskog usporavanja, što je bila bitna osnova za veće negativne efekte pandemije Covid-19. Dolazak pandemije Covid-19 u prvom kvartalu 2020. godine, zbog zatvaranja ekonomije i ograničavanja ekonomskih kretanja, dovela je do snažnog pada u bruto domaćem proizvodu, što se odrazilo i na kvartalne stope ekonomskog rasta. Pad ekonomske aktivnosti je bio toliko snažan u drugom kvartalu, da je dostigao negativnu vrijednost od 9,3% ili 10,4%, zavisno prema praćenju seriji podataka. Ipak, ako se prati kretanje trenutnog kvartala, u odnosu na isti kvartal prethodne godine, onda se može vidjeti da je ekonomija Bosne i Hercegovine imala uvezana tri kvartala pada bruto domaćeg proizvoda, što se prema definiciji smatra recesijom. U drugom slučaju, prema drugom indeksu, nisu ispunjeni uslovi za proglašenje recesije, što se može objasniti na način, da iako je u drugom kvartalu bio pad, taj ekonomski pad je bio toliko snažan i da je moralo u narednom kvartalu, nakon što se ekonomija opet otvorila, doći do rasta ekonomije u odnosu na prethodni kvartal, iako je taj rast bio nedovoljan na godišnjem nivou. Ekonomija je ipak, izašla iz recesije u prvom kvartalu 2021. godine, praćeno visokim stopama ekonomskog rasta, jer u ovom slučaju se radi usporedba u odnosu na iste kvartale 2020. godine, kada je bio veliki pad. Na kraju, kada se poredi podaci u odnosu na prethodne kvartale (narančasta linija), vidi se period stagnacije i usporavanja, sa skromnim kvartalnim stopama ekonomskog rasta.

Stope ekonomskog rasta, zajedno za kretanjima bruto domaćeg proizvoda, daju potpuniju sliku ekonomskih kretanja unutar jedne ekonomije. Na primjeru Bosne i Hercegovine, kako je prikazano grafički na Slici 2, prikazana su kretanja unutar pojedinih kategorija bruto domaćeg proizvoda. Kretanja prema rashodovnom pristupu su već objašnjena, ali radi jednostavnijeg pristupa, ostavljene su kategorije potrošnje stanovništva (C), investicija (I) i državne potrošnje (G). Struktura ovih kategorija sa Slike 2, pokazuje veliki značaj lične potrošnje. Prethodno je objašnjeno, kada dolazi do ekonomske krize koja dovodi do pada potrošnje stanovništva, intervencijom se treba povećati potrošnja države, čime ne dolazi do većeg pada bruto domaćeg proizvoda. U slučaju Bosne i Hercegovine, tokom drugog kvartala 2020. godine, došlo je do značajnog pada lične potrošnje, gdje taj pad nije bio praćen povećanjem potrošnje države. Razlog je zakašnjela i nedovoljna podrška donosioca odluka, što je dovelo do velikog pada i u kvartalnim stopama ekonomskog rasta. Na Slici 2, radi lakšeg praćenja, dodana je i crvena linija, gdje se vidi da je nivo kvartalnog bruto domaćeg proizvoda tek prestignut u drugom kvartalu 2021. godine i to zbog nominalnog rasta lične potrošnje. Značajniji rast tokom narednih kvartala, je veći zbog dolaska inflacije u trećem kvartalu, gdje kroz rast cijena dolazi i do prikazivanja veće potrošnje stanovništva, u nominalnoj vrijednosti.

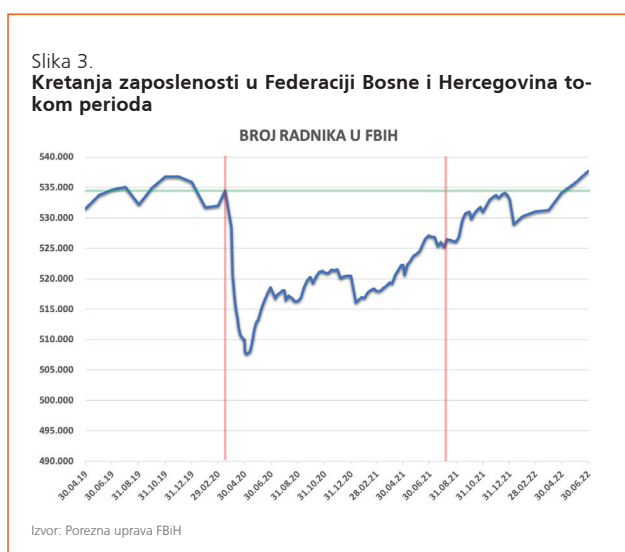
Drugi ekonomski indikator se odnosi na kretanje broja radnika u Bosni i Hercegovini. Podaci vezano za kretanje broja zaposlenih radnika prate entitetske poreske uprave, te su ovi podaci i najprecizniji obzirom da navedene institucije znaju tačan broj prijavljenih radnika u tom bh. entitetu. Tokom perioda, podaci su se objavljivali u različitim

Slika 2.
Kretanja bruto domaćeg proizvoda Bosne i Hercegovina tokom perioda



Izvor: Agencija za statistiku BiH

intervalima, što je razlog za prikaz kretanja broja radnika u razdvojenoj formi prema entitetima. Na grafikonima su prikazani periodi prije dolaska pandemije Covid-19, zatim period trajanja pandemije Covid-19 od marta 2020. do augusta 2021. godine, te treći period koji je obilježila inflacija od augusta 2021. do jula 2022. godine. Na Slici 3, prikazana su kretanja broja radnika u Federaciji BiH tokom navedenog perioda. Crvenim linijama su razdvojeni prikazani periodi, te je dodana i zelena linija koja pokazuje broj radnika na dan kada je krenula pandemija Covid-19 u FBiH. Prema ovim podacima, Federacija BiH je za samo 50 dana ostala bez blizu 27.000 radnika, za što je bilo potrebno preko dvije godine da se opet dostigne isti broj radnih mjesta koji je bio prije samog izbijanja pandemije Covid-19, što pokazuje dugotrajni oporavak zbog nedovoljne reakcije i paketa pomoći privredi.



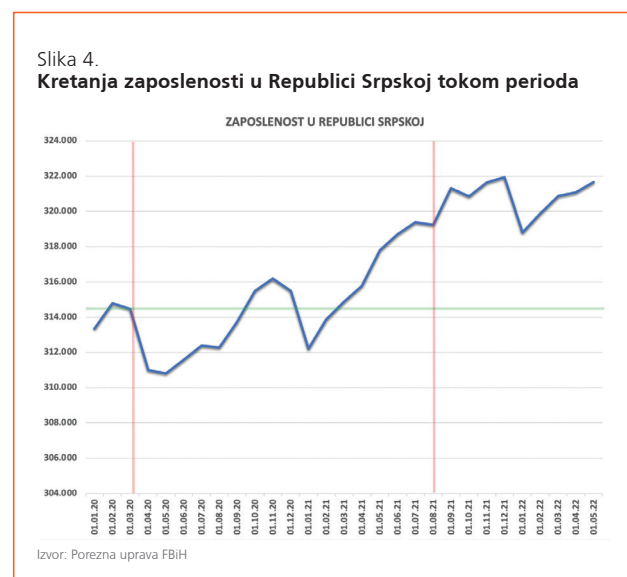
Za razliku od Federacija BiH, zvanični podaci za Republiku Srpsku pokazuju da je u navedenom periodu došlo do manjih negativnih efekata uticaja pandemije Covid-19, gdje je za razliku od Federacije BiH, već za nekoliko mjeseci došlo do oporavka i vraćanja broja radnika na stanje prije izbijanja pandemije Covid-19, što je prikazano grafički na Slici 4.

Treći indikator koji pokazuje stanje jedne ekonomije, a koji se odnosi na jedan od važnih ekonomskih ciljeva, prikazan je grafički na Slici 5 gdje se vidi indeks potrošačkih cijena. Ovaj indikator u Bosni i Hercegovini, izračunava se na temelju reprezentativne liste proizvoda koju u 2022. godini čini 613 proizvoda. Svakog mjeseca, prikuplja se oko 21.000 cijena na unaprijed definiranom uzorku prodajnih mjesta na dvanaest geografskih lokacija.²⁰ Kao i u prethodnim primjerima, prikazana su tri perioda za posmatranje kretanja cijena u Bosni i Hercegovini, gdje su također dodane i zelene vodoravne linije, koje pokazuju područje podnošljivog kretanja cijena. Kretanja cijena do nivoa od 4% su prihvatljiva i ne smatraju se problematičnim za normalno funkcionisanje ekonomije jedne države.

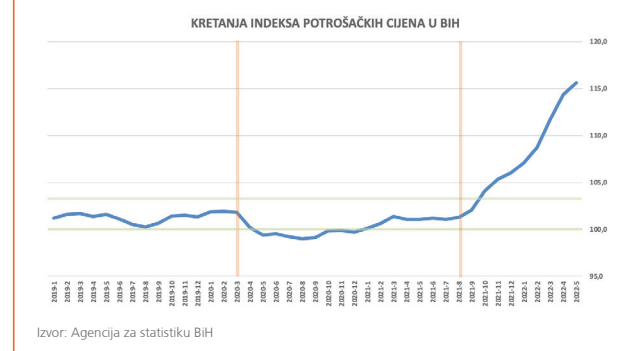
²⁰ Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, Indeks potrošačkih cijena (2022), Dostupno na: https://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Saopštenja/2022/PRI_01_2022_06_1_BS.pdf

Na Slici 5, može se vidjeti da u prva dva perioda, prije dolaska pandemije Covid-19, kao i tokom trajanja pandemije, indeks potrošačkih cijena u Bosni i Hercegovini se kretao unutar prihvatljivih granica, što se značajno promijenilo u trećem periodu od augusta 2021. godine, kada dolazi do umjerenog rasta cijena do decembra 2021. godine, nakon čega dolazi do većeg rasta cijena, pogotovo od marta 2022. godine.

Inflacija u Bosni i Hercegovini je uvezenog karaktera, prvobitno zbog rasta cijena do kojih je došlo zbog snažnog rasta potražnje kao rezultat stimulativnog paketa pomoći, a kasnije i zbog napada Rusije na Ukrajinu, koji je doveo do novih poremećaja u lancima distribucije i proizvodnje širom svijeta. Nivo inflacije u Bosni i Hercegovini je dostigao najviši nivo od završetka rata 1995. godine i isti je najveći u regionu. Razl za visoki nivo inflacije jeste izostanak pomoći privredi i građanima, što je dovelo u težak položaj osobe lošijeg materijalnog statusa, čime se direktno narušavaju osnove vođenja socijaldemokratske politike, gdje je potrebno putem različitih mjera ublažiti negativne efekte i to kroz poreske olakšice i direktne transfere ugroženim građanima. Ovako visok nivo inflacije u Bosni i Hercegovini ima obilježja galopirajuće inflacije.



Slika 5.
Kretanja indeksa potrošačkih cijena Bosne i Hercegovina tokom perioda



6.

KAKO VODITI STIMULATIVNU EKONOMSKU POLITIKU

Ekonomska politika treba biti isključivo instrument, a ne postavljeni cilj jedne države. Definisanjem na pravi način ciljeva koje želi ostvariti, a koji će dovesti do pravednije raspodjele i ravnopravnosti građana, Bosna i Hercegovina može ostvariti ekonomski uspjeh, koji će se odraziti i na tri definisana principa.

U svrhu toga, potrebno je predložiti određene mjere i preporuke za neophodne aktivnosti koje je posebno bitno provesti u vrijeme krize, kako bi negativni uticaj krize bio što manji na život građana i privrede.

Mjere i prijedlozi koji će biti navedeni, na kraju će imati jedno posebno obilježje da se može lakše prepoznati za koji oblik krize su mjere i prijedlozi usmjereni.

REFORMA FISKALNOG VIJEĆA BIH

Prethodno je već spomenuto da bi Bosna i Hercegovina aktivno vodila ekonomsku politiku, potrebno je da ima jasno definisane, postavljene i mjerljive ekonomske ciljeve. Da bi se pratila realizacija postavljenih ekonomskih ciljeva, potrebno je primijeniti odgovarajuće instrumente ekonomske politike, što sada nije slučaj u Bosni i Hercegovini. Krajnji rezultat izostanka postavljanja ekonomskih ciljeva i vođenja ekonomske politike jeste limitirani ekonomski rast, koji se kreće u rangu od 3% godišnje, što je nedovoljno da naša država sustigne i druge zemlje okruženja.

Kako bi se situacija promijenila u pozitivnom smislu i kako bi naša država dostigla veće stope ekonomskog rasta, potrebno je reformisati postojeće tijelo, koje u jednom dijelu preuzima ulogu vođenja ekonomske politike, a to je Fiskalno vijeće BiH. Nadležnost Fiskalnog vijeća jeste da koordinira fiskalnu politiku dva entiteta, koje se sastoji od šest članova sa pravom glasa. Ipak, fiskalna politika je samo jedan dio ekonomske politike, što ustvari limitira naš ekonomski napredak i potencijal.

U svrhu toga, kroz izmjene i dopune zakona, Fiskalno vijeće BiH bi preraslo u Vijeće za ekonomsku politiku BiH, gdje bi imalo novu ulogu da definiše kratkoročne i srednjoročne ekonomske ciljeve, a koji bi se uz koordinirajuću ulogu implementirali na nivou entiteta kroz transformaciju u kreiranju budžeta, gdje bi se sada budžeti kreirali kako bi pratili postavljene ekonomske ciljeve i omogućili

njihovo ispunjavanje, za razliku od sadašnjeg načina gdje se budžeti kreiraju na osnovu postavljenih želja donosioca odluka, bez jasnog usmjeravanja u ispunjavanju ciljeva. U ovom smislu, potrebno je pripremiti **Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o Fiskalnom vijeću BiH.**

Svrha mjere: Strateška

POVEĆANJE PRAGA ZA NEOPOREZIVI DIO DOHOTKA

Oporezivanje dohotka je u Bosni i Hercegovini je različito definisano zavisno od entiteta. U Republici Srpskoj, prvih 1.000 KM dohotka se ne oporezuje kroz porez na dohodak, dok je u Federaciji BiH taj iznos 300 KM, što znači, da su čak i minimalne plate u FBiH oporezovane porezom na dohodak. Vezano za oporezivanje dohotka u FBiH, može se razmisliti o podizanju neoporezivog dijela dohotka na tri pristupa. Prvi pristup može biti da se iznos minimalne plate ne oporezuje putem poreza na dohodak. To bi značilo da kada god bi se podizao iznos minimalne plate, na taj iznos se ne bi plaćao porez na dohodak. Drugi pristup može biti da se osnovica za oporezivanje dohotka definiše godišnje, gdje bi se osnovica za svaku narednu godinu dobila kao prosjek mjesečnih plata u periodu januar – septembar tekuće godine, što bi značilo da bi se taj iznos svake godine povećavao u skladu sa rastom prosječnih plata, čime bi se povećao i standard radnika. Treći pristup može biti da se na sličan način, kao i u drugom pristupu, uzme prosjek mjesečnih sindikalnih potrošačkih korpi, gdje bi polovica tog prosjeka bila definisana kao neoporezivi dio dohotka za narednu godinu. Nedostaci ovog pristupa su što se ova metoda prikupljanja podataka zvanično ne priznaje od strane vlada, ali bi ovaj pristup bio najpribližniji, jer je to iznos koji jedna četveročlana porodica treba da utroši svaki mjesec za vođenje normalnog života. U ovom smislu, potrebno je pripremiti **Zakon o porezu na dohodak FBiH.**

Svrha mjere: Strateška, Mjera tokom recesije i tokom inflacijske krize

SMANJENJE PORESKOG OPTEREĆENJA NA RAD NA 31 % / 25% IZNOSA BRUTO PLATE

Razlika između zarađene bruto plate radnika i one koju dobije na račun je značajna, prije svega u Federaciji BiH. Kada se uzme isti nivo bruto plate u Federaciji BiH i Republici Srpskoj, radnik u Republici Srpskoj dobije veći neto iznos. Sa druge strane, Federacija i dalje ima određen nivo neoporezivih naknada, poput toplog obroka i prijevoza, što nije slučaj u Republici Srpskoj. Uvođenje toplog obroka i drugih neoporezivih naknada u osnovicu plate je i dalje predmet rasprava, jer radnici u nekim privrednim sektorima ne dobivaju ovaj iznos na račun, već se ova zakonska obaveza reguliše na neki drugi, manje prihvatljiv način za radnike. Smanjenje poreskog opterećenja na plate na nivo koji je trenutno u RS-u (31%), a u perspektivi i na nivo od 25% iznosa bruto plate, značajno bi povećao standard radnika, povećala bi se poreska baza zbog manjeg poreskog opterećenja, te povećala produktivnost, te smanjili troškovi poslovanja. Finansiranje ove mjere se može ostvariti kroz vraćanje dijela rasta poreskih prihoda koji se ostvari svake godine. Ova mjera je ujedno i strateška, ali i mjera koja se može provesti tokom trajanja ekonomske krize, kako bi se potakla potrošnja radnika, te u doba inflacijske krize, kako bi se povećao nivo realnih plata radnika. U ovom smislu, potrebno je pripremiti **Zakon o doprinosima u FBiH**.

Svrha mjere: Strateška, Mjera tokom recesije i tokom inflacijske krize

DEFINISANJE MINIMALNE PLATE

Početak godine, u Federaciji BiH je došlo do povećanja iznosa minimalne plate sa oko 420 KM na 535 KM, ali uz zadržavanje istih poreskih stopa, što je onemogućilo još značajnije povećanje plata u bruto iznosu. Ukoliko se želi smanjiti jaz između minimalnih plata i maksimalnih poreza, potrebno je značajnije smanjiti nivo poreskog opterećenja na plate, sa sadašnjih 41,5% iznosa bruto plate, tj. one plate koju svako od nas zaradi, uz podizanje minimalne plate na nivo od 750 KM. Na taj način, minimalna bruto plata, tj. plata sa porezima bi iznosila 1.000 KM, dok bi radnik dobio na račun 750 KM, uz uvođenje neoporezivog dijela od 1.000 KM mjesečno, što je već spomenuto kao jedna od mjera. Upravo je ovo iznos koji je potreban za vođenje normalnog života jednog radnika, što je danas sve teže i teže zbog rastućeg nivoa inflacije kojeg imamo. Za provedbu ove mjere, potrebno je **donijeti Zakon o minimalnoj plati u FBiH**.

Svrha mjere: Strateška, Mjera tokom inflacijske krize

PROMJENE NIVOVA AKCIZNOG OPTEREĆENJA

U Bosni i Hercegovini naplaćuje se nekoliko vrsta akciza i putarina na litri goriva i druge proizvode. Ipak, najznačajniji akcizni proizvod, gdje država može intervenisati u slučaju poremećaja i šokova na tržištu, jeste gorivo. U slučaju

šokova i značajnijeg rasta cijene ovog energenta na tržištu, na državnom se nivou može privremeno ili trajno smanjiti nivo akciznog opterećenja na gorivo. Ukoliko bi se ukinula naplata akcize na gorivo, onda bi maloprodajna cijena za dizel gorivo bila niža za 0,35 KM, što može značajno ublažiti negativne ekonomske posljedice do kojih može doći. Povećanjem cijene energenata, lančano dolazi i do rasta cijena drugih proizvoda. Ovakvo lančano povećanje se može ublažiti ili zaustaviti ukidanjem akciza, čime država ostaje privremeno bez određenog nivoa prihoda, ali kroz primjenu takve mjere, rješava jedan od ključnih ekonomskih ciljeva, a to je zadržavanje stabilnog nivoa cijena. Za provedbu ove mjere, **potrebno je promijeniti Zakon o akcizama u Bosni i Hercegovini**.

Svrha mjere: Mjera tokom inflacijske krize

REFORMA RADNOG ZAKONODAVSTVA – UVOĐENJE KATEGORIJE SAMOZAPOSLJENIKA

Cilj ove mjere je uvesti nove kategorije radnika u radno zakonodavstvo – samozaposlenici (npr. tete koje čuvaju djecu ili čiste kuće, freelanceri, moleri, električari i dr.), te olakšati procedure za uvoz neophodne radne snage. Iako naša država ima visok nivo registrovane nezaposlenosti, zbog negativnih demografskih kretanja u posljednjoj deceniji, osjetimo nedostatak radne snage u pojedinim sektorima, što se odražava na smanjenje našeg ekonomskog potencijala. Kroz ovu mjeru, omogućio bi se pristup tržištu rada i uvođenja u sistem pojedinih kategorija, koje nisu u mogućnosti biti dio sistema zbog visokih poreskih opterećenja, ali i uvoz neophodne radne snage, kako bi mogli ostvariti potencijal za dugoročni ekonomski rast.

Svrha mjere: Strateška

VAUČERI ZA SUBVENCIJU HLJEBI I SETA OSNOVNIH ŽIVOTNIH NAMIRNICA

Rast cijena-inflacija dovodi u težak položaj građane lošijeg imovinskog statusa. Ukoliko građani imaju stalna primanja, kroz rast cijena za svoj novac dobiju manje proizvoda poput hljeba za vođenje normalnog života. Kako bi se olakšao svakodnevni život u toku trajanja rasta cijena-inflacije, Vlada Federacije BiH može kroz ovu mjeru subvencionisati „Narodni hljeb“, putem izdavanja vaučera na određeni vremenski rok. Vaučeri bi se mogli izdavati putem nadležnih institucija građanima u stanju potrebe, a krajnji rezultat je da građani kojima je to potrebno, dobiju cijenu hljeba manju od 1 KM, kao i subvenciju za kupovinu seta osnovnih životnih namirnica. Za provedbu ove mjere može se **donijeti uredba Vlade Federacije BiH**.

Svrha mjere: Mjera tokom inflacijske krize

SUBVENCIJA REŽIJSKIH TROŠKOVA GRAĐANA LOŠIJEG IMOVINSKOG STATUSA

Energetska kriza zajedno sa rastom cijene hrane u Bosni i Hercegovini, dovela je mnoge građane u lošiji položaj za vođenje svakodnevnog života. Slično kao i sa prethodnom mjerom, vlade entiteta ili kantona mogu sufinansirati režijske troškove građana lošijeg imovinskog statusa, pogotovo što će rastom cijene energenata, troškovi još više povećati zbog obračuna iznosa PDV-a na veću osnovicu. Građanima se na ovaj način može značajno olakšati da ne plaćaju znatno skuplje račune za energiju, što bi značilo manje novca za hranu, što se može uraditi kroz izdavanje vaučera kojim bi se iznosi računa za režijske troškovi smanjili. Za provedbu ove mjere, potrebno je donijeti odluku na vladi pojedinog nivoa vlasti.

Svrha mjere: Mjera tokom inflacijske krize

REFORMA I JAČANJE SISTEMA ROBNIH REZERVI

Jačanje sistema robnih rezervi je potrebno kako bi ovaj sistem mogao odgovoriti u trenutku krize. Pojedini kantoni u FBiH nemaju uspostavljene direkcije ili institucije koje bi se bavile sistemom robnih rezervi, dok oni kantoni koji to imaju uspostavljeno, preklapaju se sa nadležnostima sa FBiH. Pored toga, kantoni i nivo FBiH ne znaju šta ko pojedinačno ima na stanju pojedinačne proizvode i u kojim količinama. Zbog toga, potrebno je reformisati sistem robnih rezervi, gdje bi se kroz definisanje tačne nadležnosti odredilo šta koji nivo vlasti treba da ima na stanju u slučaju potreba, te da se osiguraju dovoljne rezerve strateških rezervi u slučaju potrebe i kriza. Za provedbu ove mjere potrebno je izmijeniti regulativu koja **reguliše sistem robnih rezervi**.

Svrha mjere: Strateška, Mjera tokom inflacijske krize

7.

ZAKLJUČCI I PREPORUKE

- Pad ekonomske aktivnosti je normalni dio ekonomskog ciklusa, koji dolazi nakon faze ekonomskog rasta. Određen izuzetak se može povremeno javiti iznenadnim događajima poput pandemije Covid-19, koja je ostavila negativne ekonomske posljedice ne samo po ekonomiju Bosne i Hercegovine, već za gotovo cijeli svijet.
- Ekonomska politika, najjednostavnije rečeno, predstavlja način kako jedna država ostvaruje svoje postavljene ekonomske ciljeve. Prvi korak za vođenje uspješne ekonomske politike je postavljanje jasnih i mjerljivih ekonomskih ciljeva, za čije se ostvarivanje onda koriste različiti i dostupni instrumenti ekonomske politike.
- Svaka država bi trebala biti zainteresovana za praćenje tri ključna ekonomska indikatora, koji trebaju biti sastavni dio procesa vođenja ekonomske politike, a to su nivo bruto domaćeg proizvoda (BDP) zajedno sa ekonomskim rastom, nivo inflacije i nivo zaposlenosti.
- Tri su glavna i ključna instrumenta ekonomske politike i to fiskalna, monetarna politika i politika deviznog kursa. Pored ova tri ključna instrumenta, moguće je dodati i još dva, a to su politika dohotka i vanjskotrgovinska politika.
- Funkcija fiskalne politike je prikupljanje i raspodjela prikupljenih poreza prema definisanim prioritetima. Putem monetarne politike, određuje se količina novca u opticaju, koji je potreban za obavljanje svakodnevnih transakcija između stanovništva i preduzeća. Putem fiskalne politike i politike dohotka, određuje se nivo raspoloživog dohotka radnika, koji onda potiče potrošnju na nivou ekonomije. Putem vanjskotrgovinske politike, u velikoj mjeri se može uticati i na izvoz i na uvoz, što je osnova za trgovinsku razmjenu jedne države sa drugom.
- Fiskalna politika u Bosni i Hercegovini je podijeljena prema nadležnosti na državni i entitetski nivo. Nadležnost u oblasti poreza na potrošnju ili indirektnih poreza je na nivou Bosne i Hercegovine. Nadležnost u dijelu prikupljanja i raspodjele poreza na rad ili direktnog oporezivanja, koji uključuje segment prikupljanja doprinosa za PIO i Zdravstveno, te poreza na dohodak radnika i porez na dobit preduzeća, je u potpunosti na nivou entiteta u Bosni i Hercegovini.
- Centralna banka Bosne i Hercegovine održava monetarnu stabilnost u skladu s aranžmanom Valutnog odbora, što znači da izdaje domaću valutu uz puno pokriće u slobodnim konvertibilnim deviznim sredstvima po fiksnom kursu 1 KM: 0,51129 Euro.
- Nedostatak u vođenju ekonomske politike u Bosni i Hercegovini predstavlja činjenica da na nivou Bosne i Hercegovine ne postoji institucija koja bi prvo definisala, a onda koordinirala ekonomsku politiku između nadležnosti entiteta i države Bosne i Hercegovine, zasnovana na tri principa visoke zaposlenosti, niske razine cijena i rasta bruto domaćeg proizvoda.
- Karakteristika poreskog sistema u Bosni i Hercegovini, posebno u Federaciji BiH, jeste visok nivo poreskog opterećenja na rad, čime se smanjuju neto plate radnika.
- Povećanje socijalne pravednosti, može se ostvariti na način da se umjesto dosadašnjeg načina vođenja fiskalne politike, koja ide prvo od želja i zahtjeva donosioca odluka, prvo definišu izdaci, pa onda gleda način ostvarivanja prihoda, prvo krene od postavljenih ciljeva, te spram toga definisanja nivoa izdataka i potrošnje koji je potreban za ostvarivanje postavljenog cilja ili ciljeva.
- Od završetka rata u Bosni i Hercegovini 1995. godine, bile su prisutne ukupno tri veće i značajnije ekonomske krize. Prva značajnija kriza u Bosni i Hercegovini se desila dolaskom Velike recesije, koja je pogodila cijeli svijet u periodu 2007.–2009. Druga ekonomska kriza nastupila je dolaskom pandemije Covid-19, koja je u Bosnu i Hercegovinu stigla početkom 2020. godine. Treća ekonomska kriza, nastupila je nakon pandemije Covid-19 i praćena je visokim nivoom rasta cijena – inflacijom u prvj fazi, te recesijom koja slijedi u drugoj fazi.
- U slučaju Bosne i Hercegovine, tokom drugog kvartala 2020. godine, došlo je do značajnog pada lične potrošnje, gdje taj pad nije bio praćen povećanjem potrošnje države. Razlog je zakašnjela i nedovoljna podrška donosioca odluka, što je dovelo do velikog

pada i u kvartalnim stopama ekonomskog rasta.

- Dolaskom pandemije Covid-19, Federacija BiH je za samo 50 dana ostala bez blizu 27.000 radnika, za što je bilo potrebno preko dvije godine da se opet dostigne isti broj radnih mjesta koji je bio prije samog izbijanja pandemije Covid-19.
- Inflacija u Bosni i Hercegovini je uvezenog karaktera, prvobitno zbog rasta cijena do kojih je došlo zbog snažnog rasta potražnje kao rezultat stimulativnog paketa pomoći, a kasnije i zbog napada Rusije na Ukrajinu, koji je doveo do novih poremećaja u lancima distribucije i proizvodnje širom svijeta. Nivo inflacije u Bosni i Hercegovini je dostigao najviši nivo od završetka rata 1995. godine i isti je najveći u regionu.
- Ekonomska politika treba biti isključivo instrument, a ne postavljeni cilj jedne države. Definisanjem na pravi način ciljeva koje želi ostvariti, a koji će dovesti do pravednije raspodjele i ravnopravnosti građana, Bosna i Hercegovina može ostvariti ekonomski uspjeh, koji će se odraziti i na tri definisana principa.
- Mjere i prijedlozi koji mogu pomoći donosiocima odluka tokom trajanja ekonomske krize uključuju institucionalne reforme poput reforme Fiskalnog vijeća u BiH, poreske reforme koje uključuju povećanje neoporezivog dijela dohotka, smanjenje oporezivanja rada, definisanja zakonski minimalne plate radnika, reformi radnog zakonodavstva sa uvođenjem novih kategorija stanovnika u legalne tokove, promjene nivoa oporezivanja pojedinih akciznih proizvoda poput energenata, te direktnu pomoć građanima lošijeg imovinskog statusa kroz subvencije cijena hljeba i drugih životnih proizvoda, energenata i institucionalno jačanje sistema robnih rezervi kako bi pomogli građanima.

O AUTORU

Dr. Faruk Hadžić je dekan na Fakultetu za ekonomiju Univerziteta SSST u Sarajevu, makroekonomski analitičar i konsultant. Za uspjeh tokom studija dobio je jednu zlatnu i dvije srebrne plakete sa Univerziteta u Tuzli. Autor je više naučnih radova, studija, analiza i dokumenata za domaće i međunarodne institucije. Zanimaju ga istraživačke teme poput makroekonomije, ekonomske politike, međunarodne ekonomije i data analyticsa. Član je Svjetske ekonomske asocijacije i Post-Kenzijanskog ekonomskog udruženja. Autor je knjiga "Nova ekonomska politika" i "Povratak u sutrašnjicu".

IMPRESSUM

Friedrich-Ebert-Stiftung (FES) | Ured u Bosni i Hercegovini
Kupreška 20, 71 000 Sarajevo, Bosna i Hercegovina

Forum lijeve inicijative
Kemala Kapetanovića 17, 71 000 Sarajevo, Bosna i Hercegovina

Odgovorni: dr. Peter Hurrelbrink
mag. oec. Jelena Pečić

Tel.: +387 33 722 010
Fax: +387 33 613 505
E-mail: fes@fes.ba
www.fes.ba

DTP: Filip Andronik
Štampa: Amos Graf, Sarajevo
Tiraž: 200 primjeraka

ISBN 978-9926-482-72-5

Publikaciju možete naručiti na e-mail: fes@fes.ba.
Stavovi, mišljenja i zaključci u ovoj publikaciji ne moraju nužno odražavati stavove Friedrich-Ebert-Stiftung. Friedrich-Ebert-Stiftung ne garantuje za tačnost podataka koji su izneseni u publikaciji.

Sva prava zadržana od Friedrich-Ebert-Stiftung.

SOCIJALDEMOKRATSKA EKONOMSKA POLITIKA U DOBA KRIZE



Ekonomska politika najjednostavnije rečeno predstavlja način kako jedna država ostvaruje svoje postavljene ekonomske ciljeve. Prvi korak za vođenje uspješne ekonomske politike postavljanje jasnih i mjerljivih ekonomskih ciljeva, za čije se ostvarivanje onda koriste različiti i dostupni instrumenti ekonomske politike.



Svaka država bi trebala biti zainteresovana za praćenje tri ključna ekonomska indikatora, koji trebaju biti sastavni dio procesa vođenja ekonomske politike, a to su nivo bruto domaćeg proizvoda (BDP) zajedno sa ekonomskim rastom, nivo inflacije i nivo zaposlenosti.



Povećanje socijalne pravednosti, može se ostvariti na način da se umjesto dosadašnjeg načina vođenja fiskalne politike, prvo krene od postavljenih ciljeva, te spram toga definisanja nivoa izdataka i potrošnje koji je potreban za ostvarivanje postavljenog cilja ili ciljeva.

Više informacija o ovoj temi pronađite na:
www.fes.ba